Божко Н. М.,*кандидат історичних наук,**доцент кафедри українознавства**Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького*

ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРАФА ВОЛОДИМИРА ДІДУШИЦЬКОГО (ГАЛИЧИНА XIX СТ.)

Анотація. Запропонована стаття висвітлює меценатську та благодійницьку діяльність графа Володимира Дідушицького, який, займаючись науково-дослідною, підприємницькою діяльністю, сприяв економічному і культурному розвитку Східної Галичини у XIX столітті.

Історія доброчинності засвідчує, що меценатство в Україні має глибоке коріння. Особливого розквіту меценатство на українських теренах досягло у другій половині XIX – на початку XX ст. Натепер інформацію про благодійну діяльність на західноукраїнських землях, тоді у складі Австро-Угорської імперії, в науковій літературі представлено не досить. Так, діяльність галицьких аристократів, відомих громадських діячів у науковій і публіцистичній літературі замовчувалася або висвітлювалася досить однобоко.

Новизна запропонованої розвідки полягає у тому, що звернено увагу на позитивні зміни соціокультурного розвитку західноукраїнських земель у другій половині XIX ст., що відбулися завдяки доброчинній діяльності визначних особистостей регіону.

Граф Володимир Дідушицький – нащадок шляхетної родини, що веде свій рід від полонізованих руських бояр. Він був одним із найбагатших землевласників Галичини у XIX ст., що давало змогу графу займатись меценатською та благодійною діяльністю. Сфера інтересів В. Дідушицького була широченною – від впровадження новітніх методів агрокультури у власних фільварках до заснування музеїв, шкіл тощо. Однак справою життя графа було захоплення природою Галичини, що привело до її наукового дослідження та збереження для прийдешніх поколінь. Впродовж другої половини XIX ст. В. Дідушицький зумів зібрати одну з найбільших колекцій артефактів флори і фауни краю. Завдяки цьому у Львові наприкінці XIX ст. з'явився один з перших природничих музеїв не тільки України, а й Європи. Граф Дідушицький значну частину своїх коштів використав для збереження природного ландшафту краю, ставши фундатором одного з перших на українських землях природничого заповідника – національного природничого парку «Північне Поділля».

Результати плідної науково-дослідницької та благодійної діяльності В. Дідушицького засвідчують численні наукові відзнаки та нагороди європейських фондаций.

Ключові слова: меценатство, благодійність, музеї, бібліотеки, школи, виставки, природний заповідник, Галичина.

Останніми десятиліттями Україна чітко заявила про свій європейський вибір майбутнього. Працюючи над уніфікацією політичних, економічних правових норм, наша країна наближається до єднання з європейською ойкуменом, від якої була

грубо відірвана через політичні реалії XX ст. Водночас необхідно пам'ятати, що українські землі завжди ментально, культурно були пов'язані з європейською культурою та її цінностями. Цей досвід з метою відновлення історичної пам'яті потрібно використовувати у виховній та просвітницькій роботі, щоб нагадати не лише громадянам України, але й європейцям про спільну історію та культуру, яку ми творили разом. Одним з таких виявів спільної історії є благодійна діяльність відомих шляхтичів на західноукраїнських землях у XIX столітті. З покоління у покоління передавалися традиції благодійництва у шляхетних родинах. Особливого розквіту меценатство на українських теренах досягло у другій половині XIX – на початку XX ст. Завдяки їхній діяльності та турботі на наших землях функціонували навчальні заклади, книгозбірні, театри та ландшафтні парки тощо. Ця діяльність позитивно вплинула на загальний стан розвитку регіону.

Аналіз сучасних публікацій засвідчує, що тема меценатства в українській історіографії висвітлена у доробку таких дослідників, як Я. Ісаєвич, І. Дзюба, О. Донік, Н. Колосова, В. Корнієнко, І. Кравченко, В. Кривошия, М. Оменіцька, С. Проценко, І. Суровцева, М. Слабошпицький. Завдяки опублікованій ними інформації досить добре представлений історичний аспект виникнення благодійництва на українських землях. Більшість робіт указаних авторів присвячена доброчинності наддніпрянських благодійників, зусиллями яких зберігалися і розвивалися українські освіта, наука, література, мистецтво у Російській імперії. Щодо меценатської та доброчинної діяльності на західноукраїнських землях у XIX столітті, які тоді перебували у складі Австро-Угорської імперії, ця інформація представлена не досить і дещо тенденційно. У сучасній літературі недослідженими залишаються особливості регіональної специфіки меценатства в Україні. Так, діяльність князів Сапегів, Яблоновських, графів Потоцьких, Дідушицьких, Голуховських, Скарбеків, Замойських, Баденів, Лянцкоронських ще з часів радянської історіографії описували здебільшого як феодалну експлуатацію місцевого населення, а їхню культурно-просвітницьку діяльність замовчували. Натепер відомості про благодійну діяльність цих аристократів можна знайти у працях Я. Войтовича [1], М. Грабара [2], М. Сеньківка [3], О. Семчишин-Гузнер [4] та краєзнавчих дослідженнях Ю. Чернобая [5], Ю. Бірюльова [6], Н. Божко [7]. Усе частіше у сучасних інтернет-виданнях з'являються публіцистичні статті про доброчинну діяльність представників шляхетних родин та їх вплив на історію краю.

Метою запропонованого дослідження є ознайомлення з діяльністю відомого громадського діяча і мецената графа

Володимира Дідушицького, який, займаючись підприємництвом та опікою над культурно-освітніми закладами, сприяв економічному і культурному розвитку Східної Галичини у XIX столітті.

Актуальність запропонованої розвідки полягає у тому, що звернено увагу на позитивні зміни соціокультурного розвитку західноукраїнських земель у другій половині XIX ст., що відбулися завдяки добродійній діяльності визначних особистостей регіону. Автор статті, не відмовляючись від об'єктивних фактів в історії сусідніх європейських народів, прагне акцентувати увагу на позитивних справах минулого, щоб спільно прямувати у майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Граф Володимир Дідушицький – нащадок шляхетної родини, що веде свій рід від полонізованих руських бояр Дідушичів, які ще в XV столітті володіли землями в околицях міста Стрий (Львівська обл.). У спадок від батьків молодий граф отримав не лише великі маєтності, а й зацікавлення до вивчення природи рідного краю. В. Дідушицький був одним із найбагатших землевласників Галичини у XIX ст., а його спосіб господарювання вважався передовим, на рівні із тогочасним західноєвропейським.

У 1847 р. граф облаштовується на постійне проживання у Львові. Перш за все він перевозить до міста найцінніший родинний скарб – бібліотеку, яку зібрав його батько Юзеф Дідушицький (книгозбірня нараховувала до 50 тисяч книг). Основна тематика книгозбірки Дідушицьких – історія, краєзнавство, література про флору та фауну Галичини тощо. Як вказує знавець книгозбірень Галичини Н. Кунанець, у бібліотеці «...не було випадкових книг, вся бібліотека підібрана дуже ретельно. Особливість книжкового складу бібліотеки Дідушицьких – переважання іноземної літератури як в оригіналах, так і в перекладах. Книги набували із тих галузей знань, до яких був актуальним інтерес у її власників» [8]. У молодого аристократа з'являється задум відкрити сімейні фонди для широкого загалу шанувальників книги у Львові. І вже із середини XIX ст. до львівських публічних бібліотек приєднується ще одна – Дідушицьких.

Меценат постійно поповнював бібліотечні фонди. Книги купувалися як у Галичині, так і за кордоном. До 1897 р. бібліотекою професійно опікувався товариш графа, відомий бібліофіл Ю. Лозинський, тому комплектування бібліотеки було дуже фаховим. Згодом бібліотека Дідушицьких стала складовою частиною Природничого музею.

Ще більшим захопленням графа було колекціонування зразків флори і фауни рідного краю. Інтерес до природознавства був вихований з дитинства першим домашнім учителем Ф. Ключковським, згодом на індивідуальних заняттях у кращих гімназійних викладачів та професорів університету, таких як Кунзек (фізика), Рохледер (хімія), В. Поль (географія) та ін. [9].

Перші гербарії і колекції фауни були зібрані у власних маєтках с. Поториці і с. Пеняки (Галичина). До них поступово додаються палеонтологічні та геологічні пам'ятки, зібрані під час мандрівок Європою. Зацікавлення Дідушицького колекціонуванням переростає у науково-дослідницьку діяльність.

Згодом постало питання про створення природничого музею. З цією метою у 1868 р. граф придбав будівлю у центрі Львова (сучасна вул. Театральна, 18). Палац був збудований ще у 1797 р. архітектором П'єром Дені Гібо та перебудований архітектором Вінцентом Равським-старшим, вражав доверше-

ністю класичного стилю. Однак був цілком не пристосований для облаштування там музею. Тому її новому власнику довелося вкласти великі кошти для реконструкції будівлі, розширивши кімнати у зали, де б могли бути виставлені колекції. Тільки після перебудови приміщення у 1869 році туди були перевезені всі зібрані колекції.

До 1870 р. експозицію музею було остаточно впорядковано і він почав функціонувати, приймаючи окремі екскурсії. З 1873 р. природничий музей відкритий для більш широкого кола науковців. Для мешканців Львова музей відкрили 10 вересня 1880 року з нагоди приїзду до Львова імператора Франца-Йосипа II. Того ж року Володимир Дідушицький передає приміщення музею і скарби, що знаходились в ньому, у дар місту. Граф зобов'язувався і надалі фінансувати музей за рахунок прибутків від «Ординації Поторицької» (масток Поториця). 24 тисячі корон (крона – грошова одиниця в Австро-Угорщині з 1892 р.) на рік юридично оформленої неподільної спадщини витрачались на утримання музею. У 1893 р. цей договір було затверджено парламентом у Відні. Музей отримав офіційну назву – «Природничий музей ім. Дідушицьких» [10]. Так з доброї волі мецената у Львові наприкінці XIX ст. з'явився один із перших природничих музеїв не лише України, а й Європи.

Експозиція львівського природничого музею Дідушицьких складалася із семи розділів: зоологічний (38 тис. експонатів), ботанічний (30 тис. експонатів), палеонтологічний, геологічний, мінералогічний (разом налічували 20 тис. експонатів), доісторичний або археологічний (1 тис. експонатів), етнографічний (7 тис. експонатів). Шафи для зберігання були спеціально пристосовані до приміщення музею і були змайстровані у Відні за найсучаснішою на той час технологією [11].

Поряд з досвідченими фахівцями, такими як Владислав Зонтг, Мар'ян Ломницький [12], граф Дідушицький самостійно впорядковував та описував музейні надходження. Так, він особисто опрацював орнітологічну колекцію і видав каталог птахів, яким розпочалася серія музейних видань «Відомості з музею ім. Дідушицьких у Львові». За життя дослідника було видано два музейні каталоги, підготовлені ним особисто. Перший – регіональний каталог птахів. Другий – кишеньковий путівник по музею польською та німецькою мовами. Третій і останній – монографія по колекції мушель. До кінця XIX ст. колекція музею налічувала 8328 видів у 38225 екземплярах тварин і рослин, окрім цього, тут були представлені мінералогічна, палеонтологічна та етнокультурна виставки [13].

Крім природничого музею, граф Дідушицький значну частину своїх коштів використав для збереження природного ландшафту краю. У 1886 р. галицький аристократ стає фундатором одного з перших не лише в Україні, але й у Європі природничого заповідника поблизу с. Пеняки (нині Бродівський р-н Львівської обл.). Територію понад 40 моргів (морг – міра землі, що дорівнює 0,56 га) у буковому пралісі перепрофілювали не для розваг тогочасної еліти, а для створення найкращих умов для росту і розмноження флори і фауни. Особлива увага надавалася збереженню рідкісного вже у XIX ст. виду – орлана білохвостого (одного з найбільших хижих птахів Європи). У тому ж 1886 році воля графа була підтверджена рішенням парламенту у Відні, а резерват отримав назву «Пам'ятка Пеняцька» (сучасна назва – національний природний парк «Північне Поділля»).

Як відомий громадський діяч у Галичині граф В. Дідушицький займався й законодавчими аспектами природокористування. У 1868 р. разом з іншими вченими він підготував кілька законопроектів про охорону природного середовища регіону. За його участю у 1875 р. Галицьким сеймом був прийнятий мисливський закон, який уперше у Європі забороняв весняне полювання на певні види птахів [14].

Діяльність Володимира Дідушицького була також спрямована на розвиток фахового шкільництва в Галичині. Граф був одним із засновників Вищої лісової та Вищої аграрної шкіл у смт Дублянах (Львівська обл.), кількох промислових шкіл (серед них – гончарська в Коломиї у 1876 р.). Львівський меценат ініціював у 1882 р. створення при Міському промисловому музеї «Комітету дорадчого». Ця установа орієнтувала підприємців до активнішого використання народних традицій у фабричному виробництві. Тому за підтримки графа відкривалися школи кераміки, обробітку деревини та інші художньо-промислові майстерні. У Львові було також створено «Красу комісію зі справ домашнього і рукодільного промисла», яка дбала про піднесення рівня художньо-промислового шкільництва [15].

Галицький меценат з власних коштів призначав стипендії та матеріальну допомогу талановитій молоді (одним зі стипендіатів був майбутній професор, директор музею ім. Дідушицьких Мар'ян Ломницький), фінансував друк шкільних підручників, наукових праць тощо.

Граф В. Дідушицький часто брав участь у різноманітних виставках, бажаючи поділитися інформацією про зроблене і досліджене. Так, у 1873 р. на Віденській виставці він представив польський розділ; 1877 р. – організував Першу регіональну промислову виставку у Львові, за що отримав звання почесного мешканця міста; 1877 р. – Крайову виставку в Кракові; 1882 р. – хліборобсько-промислову в Перемишлі; 1885 р. – археологічну та етнографічну у Львові; 1890 р. – «виставку сільської та лісної господарки» у Відні; 1894 р. – Крайову у Львові. У 1878 р. на Всесвітній виставці в Парижі музей представив галицьку кераміку, вироби зі шкіри і дерева, домоткані тканини з льону і конопель і отримав «золоту» медаль [16].

53 дипломи та відзнаки, які зберігаються у фондах Природничого музею Львова, підтверджують активну благодійну діяльність графа, що сприяла розвитку економіки і культури Галичини. Високо була оцінена і наукова робота Володимира Дідушицького, зокрема, він був членом-кореспондентом Краківської академії наук, почесним доктором філософії Львівського університету та членом 29 поважних наукових товариств, таких як: Deutsche Ornithologische Gesellschaft, Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Geographische Gesellschaft у Відні, Towarzystwo ludoznawcze у Кракові, Polskie Towarzystwo Przyrodnikow у Львові та ін. [17].

Висновки. Аналізуючи добродійну діяльність відомого шляхтича кінця XIX ст., діяння якого були забуті або ідеологічно викривлені протягом минулої епохи, ми прагнемо, по-перше, відновити добру пам'ять українсько-польської еліти, яка своїми справами сприяла розвитку Східної Галичини. По-друге, висвітлені вище відомості про науково-дослідницький доробок графа В. Дідушицького, його меценатську діяльність мають на меті сприяти розвитку екскурсійно-туристичної привабливості не лише м. Львова, а й Східної Галичини. По-третє, вже на часі необхідність появи колективної праці українських дослідників про діяльність меценатів та благодійників, які сприяли куль-

турному процвітання нашої землі. По-четверте, представлена у статті інформація, на нашу думку, буде сприяти не лише відродженню історичної пам'яті народу, але й формуванню новітньої плеяди добродійців і меценатів, які у XXI столітті продовжать уже започатковану справу сприяння розвитку освіти, науки і культури загалом.

Література:

1. Войтович Л. Розділ: столиця «Української Швейцарії» на Дністрі. Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), В. Александрович, Л. Винар, Л. Войтович, Я. Ісаєвич та ін. Вип. IX. Дрогобич: Коло, 2005. С. 234–256.
2. Грабар М. Спосіб життя великих землевласників у Східній Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. (на прикладі родини Лянцкоронських). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. 2014. Вип. 1(1). С. 121–126.
3. Сеньків М. Фундатори і меценати львівських музеїв кінця XIX – початку XX століть. *Скарбниця української культури*: Зб. наук. пр. Чернівці, 2007. Вип. 8. С. 242–256.
4. Семчишин-Гузнер О. Діяльність митрополита Андрея Шептицького як мецената в діяльності українського мистецтва. *Скарбниця української культури*: зб. наук. праць. Чернівці, 2007. Вип. 8. С. 232–237.
5. Чернобай Ю.М. Феномен В. Дідушицького у тенденціях новітньої музеології. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів, 2015, С. 3–14.
6. Історико-культурні та краєзнавчі нариси. Львівщина / упоряд. Ю. Бірюльов. Львів: «Центр Європи», 1998. 392 с.
7. Bozhko N. Historical traditions of investments in Galicia (based on the activity of the count Stanislaw Skarbek foundation). *Monografia wieloautorowa "Innovative Education as a Constituent Part of the Smart City"*. / N. Bozhko, L. Tsubov, O. Tsubova. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach. Katowice, 2017. S. 32–39.
8. Кунаєць Н.С. До історії питання формування фондів приватних бібліотек у Галичині (XIX ст. – поч. XX). Друга науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства», 23 вересня 2010 р, Львів, Україна, С. 286.
9. Чернобай Ю.М. Зодчий власної Ойкумени. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів, 2000. Т. 15. С. 7–8.
10. Gabriele Brzek. Muzeum im Dzieduszyckich we Lwowie I jego Tworca. (fragmenty) Wydawnictwo Lubelskie Nowe. Lublin. 1994. URL: <http://www.lwow.com.pl/dzieduszycki/dzieduszyccy>.
11. Від колекції графа Дідушицького до сучасного природознавчого музею. URL: https://zaxid.net/blogi_tag50977/zaxid.net/.
12. Сеньків М. Фундатори і меценати львівських музеїв кінця XIX – початку XX століть. *Скарбниця української культури*: Зб. наук. пр. Чернівці, 2007. Вип. 8. С. 245.
13. Від колекції графа Дідушицького до сучасного природознавчого музею. URL: https://zaxid.net/blogi_tag50977/zaxid.net/.
14. Проців О. Діяльність графа Володимира Дідушицького для розвитку галицького мистецтва. URL: <https://photo-lviv.in.ua/diyalnist-grafa-volodymyra-didushytskogo>.
15. Божко Н., Цубов Л. Художньо-промислові школи Галичини (кінець XIX – поч. XX ст.). Тези науково-практичної конференції «Технічна освіта в Галичині в XIX – поч. XX ст.». НУ «Львівська політехніка», Львів, 2015. С.11.
16. Сеньків М. Фундатори і меценати львівських музеїв кінця XIX – початку XX століть *Скарбниця української культури*: Зб. наук. пр. Чернівці, 2007. Вип. 8. С. 245.
17. Панських І.І. Наукова бібліотека Державного Природничого Музею НАН України. *Наукові Записки Державного природознавчого музею*. Том 18. Львів, 2003, С. 30.

Bozhko N. Patronage of the count Volodymyr Didushytskyi (Halychyna XIX c.)

Summary. The proposed article covers the philanthropic and charitable activity of count Volodymyr Didushytskyi who was engaged in research, entrepreneurial work and contributed a lot to the economic and cultural development of Eastern Galicia in the XIX century.

The history of charity testifies that philanthropy in Ukraine has deep roots. The patronage of the Ukrainian territories reached its prime in the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries. To date, information on charitable activity in Western Ukraine at that time within the Austro-Hungarian Empire is insufficiently and biased in the scientific literature. Thus, the activities of the Galician aristocrats, well-known public figures in the scientific and non-fiction literature during the twentieth century often remained hidden.

The novelty of the proposed research is to draw attention to the positive changes in the socio-cultural development of Western Ukrainian lands in the second half of the nineteenth century.

The count Volodymyr Didushitskyi is a descendant of a noble family that descended from polonized Rus' boyars. He was one of the richest landowners of Galicia in the nineteenth century that allowed the count to engage in philanthropic and charitable

activities. V. Didushytskyi's area of interest was broad – from the implementation of the latest methods of agro-culture in his own plants to the establishment of museums, schools, etc. However, the matter of the count's life was a fascination with the nature of Galicia, which led to its scientific research and preservation for future generations. During the second half of the nineteenth century, V. Didushitskyi managed to collect one of the largest collections of artifacts of the flora and fauna of the region. Due to that, in Lviv appeared the first natural museums not only of Ukraine but also of Europe at the end of the XIX century. The count Didushchysky used a considerable part of his funds to preserve the natural landscape of the region, becoming the sponsor of one of the first in Ukraine lands, a nature reservation – Northern Podillya National Nature Park.

The results of the fruitful research and charitable activity of V. Didushitskyi attest to numerous scientific awards and awards of European foundations.

The importance of maintaining objective information about the public figures who have contributed to the cultural and educational development of Galicia in the past has been emphasized in the article.

Key words: philanthropy, charity, museums, libraries, schools, exhibitions, nature reservation, Halychyna.